

להתוודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא קמא דף ג

בענין ספק איסורא בממון המזיק

בבא קמא דף ב': קרן מנלן, דתנו רבנן, כי יגח אין נגיחה אלא בקרן, שנאמר ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל, ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארם וגו' ואומר בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח. מאי ואומר וכו' מהו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד, הני מילי בתלושה, אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא, תא שמע בכור שורו הדר לו. וברף ג'. ולכתוב רחמנא ושילח ולא בעי וביער, דמשמע רגל ומשמע שן, משמע רגל דכתיב משלחי רגל השור והחמור, ומשמע שן דכתיב ושן בהמות אשלח בס. אי לאו קרא יתירה הוי אמינא או הא או הא, או רגל דהזיקו מצוי, או שן דיש הנאה להזיקו. מכרי שקולין הן ויבאו שניהם, דהי מנייהו מפקת. אצטריך סלקא דעתך אמינא הני מילי היכי דשלח שלוחי, אבל אזלא ממילא לא, קא משמע לן.

- א -

ספק נזקין להחמיר אע"ג דשאר ספק ממון להקל

מאוד לנפשותיכם' וללאו ד'לא תעמוד על דם ריעך', ושיער הקדוש ברוך הוא בחכמתו שאם יתחייב התם כך והמועד כך ובור כך ורגל כך, בזה נגדר הדבר, וכל אחד ישמור נזקיו. ומעתה אם אנו מסופקים אם קרן מחובר די לו בשמירת תם או בשמירת מועד, ספיקו להחמיר. וכן כל מה שאנו מסופקים בכוננת הקרא צריכים להחמיר מספק איסורא. אמנם שוב כל ספק שנולד אחר כך אם היה המעשה כך או כך, או אם הלכה כפלוגי או כפלוגי, בזה אזלין לקולא לנתבע ככל ספק ממונא, אף על גב שיש בו גדר איסור, ומתיישבים דברי הרשב"א, עכ"ד.

פרשת נזיקין הוא בגדר איסור ובספק שבמשמעות הכתוב הולכין בו לחומרא / דיני נזיקין אינו רק חיוב ממון כלפי הניזק, אלא שיש איסור תורה להזיק / חיוב תשלומי ממון המזיק אם מסתעף ממה שפשע ולא שמר / ספיקות בהרחקות נזיקין - רשב"א, חתם סופר, ברכת שמואל, מנחת שלמה, ביאור הגר"א -

א. הנה בסוגיא זו שלפנינו נודע שיטת הרשב"א שכתב דבספק נזקין יש לדון שיהא דינו כספק איסור לחומרא, אכן יש בדבריו דיון רב בפוסקים, כמו שיבואר.

הנה לעיל דף ב': אמרו דלכן הוצרכו להביא גם קרא ד'בכור שורו הדר לו' שלא נאמר דההבדל בין תם למועד אמור דוקא בקרן תלושה, אבל בקרן מחוברת כולה מועדת, קמ"ל מקרא ד'בכור שורו הדר לו' דגם בקרן מחוברת משלם תם חצי נזק. ומקשה הרשב"א דאדרבא לפי הנחה זו דלגבי דיני תם ומועד יש הבדל בין קרן תלושה ובין קרן מחוברת, אילולי קרא ד'בכור שורו' היה לנו לומר מספק דבקרן מחוברת ישלם גם מועד רק חצי נזק, שהרי אין מוציאיין ממון מספק. וכתב הרשב"א דאדרבה בנזיקין הולכין בספיקו להחמיר כדין האיסורין, ולכן אילולי קרא ד'בכור שורו' היינו אומרים מספק דבקרן מחוברת כולה מועדת היא ע"כ.

כיוצא בזה כתב בברכת שמואל סי' א' בשם רבו הגר"ח זצ"ל בביאור דברי הרשב"א דמה שאמרה תורה 'ולא ישמרנו בעליו' נאמר בדרך איסור שאם לא ישמרנו הרי הוא עובר על איסור כלפי שמיא, וראיה לזה שהרי שורו שהרג את הנפש צריך לשלם כופר משום כפרה, הרי דמה שלא שמר את שורו הוא בגדר עשיית איסור שצריך על זה כפרה. ולכן בספק שנוגע במשמעות כוננת הכתוב, כגון במה שמסתפקים אם כוננת התורה הוא לקרן תלושה או לקרן מחוברת, יש לנו להחמיר כמו בספק איסורא, אבל כשיש ספק בגמרא על איזהו נזק אם הוא חייב או פטור, בזה דינו כשאר ספק ממון לקולא. א

ובשו"ת חתם סופר חיו"ד סי' רמ"א תמה הרב השואל על דברי הרשב"א האלו שכתב דספק נזקין הוא ספיקא דאיסורין, שהרי דין נזיקין הוא דין ממון, וכשיש ספק בדין נזיקין אם נתחייב לשלם או לא, אין מוציאיין ממון מספק כמו בכל ספיקא דממונא דהמוציא מחבירו עליו הראיה, והאין כתב הרשב"א דספק נזקין להחמיר כדין האיסורין.

וכתב דעיקר פרשת נזיקין נאמרה בתורה כגדר למצות עשה ד'ושמרתם

ובפשטות דבריהם משמע דסברת הרשב"א אמורה דוקא בספק שיש במשמעות הכתוב, שבזה עלינו לפרש משמעות הכתוב כצד החמור, מדין ספק איסורא לחומרא. אבל כשהספק אינו במשמעות הכתוב, אלא שהוא ספיקא דדינא בגמרא, או ספק במציאות הדבר, אין הולכין בו כלל לחומרא, ודינו כספק ממון לקולא, ונמצא לפי זה דבספק נזקין שאינו במשמעות הכתוב יהא רשאי מספק אפילו להזיקו לכתחילה.

השלמות והוספות

ניכר לאו שמיה היוק, כמו שכתב רש"י שם (ד"ה מטמא). ומוכח דהמזיק בהיזק ניכר עובר על איסור דאורייתא.

ומקור הדבר שאסור מן התורה להזיק לחבירו, כתב בקה"י שם שזה נלמד מפרשת השבת אבידה, שהרי אם אמרה תורה שחייב אדם להציל ממון חבירו אפילו מהפסד שלא נגרם על ידו, והוזהר על זה על לאו ד'לא תוכל להתעלם', כל שכן שהוא מוזהר שלא יזיק ממון חבירו בידים.

ובהמשך דבריו כתב בדרך נוסף דהאיסור להזיק את חבירו נלמד מקרא דמינוי שופטים, כי אילו בא אחד לפני בית דין שחבירו רוצה להזיקו, בודאי חייבים בית דין למונעו מלהזיק, ואפילו כשבא להזיקו על מנת לשלם לו, חייבין ב"ד למנעו מן ההיזק, וכל מה שנצטוו הדיינין לעכבו, אסור לאדם לעשותו

מקורות נוספים שיש איסור להזיק חבירו - קהלות יעקב, יד רמ"ה -

א בקהלות יעקב סי' א' כתב דמדברי הגמ' בקידושין דף מ"ב: יש להוכיח דבמזיק את חבירו מלבד שיש בזה חיוב ממוני, יש גם איסור להזיק לחבירו, שהרי שם אמרו לגבי נזקין דאין שליח לדבר עבירה, דהשולח חבירו להזיק חבירו חייב השליח ולא המשלח, כיון שאין שליח לדבר עבירה. הרי דמלבד חיוב תשלומין יש איסור בדבר, שמחמת האיסור לא חל השליחות.

וכתב עוד דבגיטין דף נ"ג: מוכח דיש איסור תורה להזיק לחבירו, כי שם אמרו דרבי מאיר קניס שוגג אטו מזיד רק בדרבנן ולא בדאורייתא, ולכן קניס במטמא ומדמע שחייב לשלם, כיון שאיסורו הוא מדרבנן מאחר דהיזק שאינו

מתפרש משמעות הכתוב גם לגבי תשלומין דמחוברת גם תם משלם נזק שלם.

אבל בשאר ספיקות בנזקין שאינן במשמעות הכתוב, לגבי חיוב שמירה לכתחילה מחוייב לשמור מדין ספק איסורא לחומרא, ולגבי חיוב תשלומין הולכין בו לקולא.

והנה בבבא בתרא דף כ': א"י דאסור להעמיד רפת על יד אוצר של חבירו. ומבעי שם כשחבירו עדיין לא עשה עדיין את ביתו לאוצר, אלא שכיבד וריבץ ביתו לצורך עשיית אוצר, אם רשאי שכנו להעמיד שם רפת. ולא אפשרטא בעיא. והרמב"ם בפרק ט' מהלכות שכנים הלכה י"ג כתב דלכתחילה אסור לו להעמיד שם רפת, ואם כבר עשה רפת אינו מחוייב לסלקה. והרא"ש שם סי' ו' כתב בפשיטות דאין צריך להרחיק.

וכתב בביאור הגר"א חו"מ סי' קנ"ה סק"ח דהרמב"ם והרא"ש נחלקו לגבי ספיקות בהרחקת נזיקין, דלדעת הרמב"ם במקום ספק אסור לכתחילה להתקרב ולגרום נזק לחבירו, כי לגבי לכתחילה דינו כספק איסורא לחומרא. ולדעת הרא"ש אין בזה דין ספיקא דאורייתא לחומרא, אלא גם זה דינו כשאר ממונא דספיקו לקולא.

וכתב בברכת שמואל בב"ב סי' ט"ז (אות ג') דודאי מודה הרא"ש במקום שיש ספק בנזיקין בדין שור המזיק, דודאי אסור לו להניח בהמתו לצאת ולהזיק, כי איסור מזיק שנלמד מקרא ד'ולא ישמרנו' ודאי שהוא בגדר איסור כלפי שמיא, וספק איסורא לחומרא, ודוקא לענין הרחקת נזקין סובר הרא"ש דבמקום ספק מותר אפילו לכתחילה, כי הרחקת נזקין שאמרו חכמים אינו בגדר מזיק ממש שיהא בזה איסור כלפי שמיא, אלא שקבעו חכמים שיש ביד הניזק תביעה לסלק מעליו את המזיק, וכיון דכל עיקר שם מזיק בהרחקת נזקין הוא על ידי שיש לניזק תביעה לסילוק הנזק, לכן לגבי ספיקות יש בזה דין ממונא וספיקו לקולא. ומתבאר בדבריו דבספק נזיקין לדברי הכל הולכין בו לחומרא שאסור להזיק מדין ספיקא דאיסורא לחומרא.

- ב -

הבדל בין ספק שעיקרו מצד חיוב שמירה ובין ספק שעיקרו הוא בחיוב תשלומין

בקרן מחוברת הוא לגבי חיוב שמירה, אם יש חיוב שמירה על שור תם בקרן מחוברת, דיש לומר דכיון שסתם שוורים בחזקת שימור קיימי אין חיוב שמירה כלל על שור תם, ואם אינו משמר שורו אינו עובר על האיסור שיש כלפי שמיא שאסור להזיק לחבירו, כי בשור תם אין לו להעלות על דעתו שצריך לשמרו כדי שלא יזיק.

אמנם הספק שיש אצלנו אם 'ושלח' אמור על שן או על רגל, הוא דוקא לגבי חיוב תשלומין ממונא, כי האיסור שיש כלפי שמיא להזיק לחבירו שזמה מסתעף חיוב שמירה, בודאי אמור בין על שן ובין על רגל, אלא לגבי חיוב תשלומין יש להסתפק אם התורה חייבתו בתשלומין בשן, או שחייבתו בתשלומין ברגל.

ומעתה אין שום סתירה בדברי הרשב"א, כי מה שכתב הרשב"א לעיל דף ב' דבספק נזיקין הולכין בו לחומרא, הוא משום שהספק הוא לגבי תם בקרן מחוברת אם יש בו חיוב שמירה מצד 'האיסור' להזיק, וספק זה דינו כספק איסור הולכין בו לחומרא, ומזה מסתעף שמתחייב גם בתשלומין. אבל בדף ג' שהספק אם 'ושלח' אמור על שן או על רגל היינו אם חיוב 'תשלומין' שבפרשה זו נאמרו על שן או על רגל, בזה שפיר כתב הרשב"א דהיה לנו לומר דהמוציא מחבירו עליו הראיה, כיון שאין ספק על חיוב שמירה כי אם על חיוב תשלומין ממונא, ועל ספק זה היה ראוי לומר דהמוציא מחבירו עליו הראיה.

אמנם מסתבר דאין כוונתם לומר דבספק נזיקין שאינו מצד משמעות הכתוב יהא מותר להזיק לכתחילה, דלגבי חיוב שמירה לכתחילה מסתבר דבכל ספק נזקין הולכין בו לחומרא, כי מצד האיסור חל עליו איסור מספק להזיק, אלא דלגבי תשלומין ממונא הולכין בו אחר הכלל דספק ממונא לקולא לנתבע ואינו מחוייב לשלם. ומה שהם מחלקים בין ספק שבמשמעות הכתוב ובין ספק שאינו במשמעות הכתוב, זה מפני כי בספק שבמשמעות הכתוב, מאחר שהכתוב מתפרש לחומרא, שוב נכלל בזה ממיילא גם חיוב תשלומין ממונא, מאחר שמשמעות הכתוב מתפרש לחומרא. וזה דוקא בספק שבמשמעות הכתוב, ולא בשאר ספיקות.

וכן מתבאר במנחת שלמה (שיעורים סי' א') שמאריך במה שנסתפקו האחרונים בגדר חיוב תשלומין בממונא המזיק אם התורה חייבתו על ממונא שהזיק, או דכיון שהוא ממונא מוטל עליו חיוב שמירה, וכיון שפשע ולא שמר חייב לשלם בעד פשיעתו, [ראה 'להתוודע' לעיל דף ב']. ושם (אות ו') כתב דמדברי הרשב"א מוכח שהוא סובר דיסוד חיוב תשלומין בנזקי ממונא מסתעף מחיוב שמירה, דכיון שהוא ממונא הטיילה עליו תורה לשמור, ואם לא שמר חייב לשלם, ולכן סובר הרשב"א דדינו כספק איסור, וספיקו לחומרא. כי אם נאמר דיסוד חיוב תשלומין הוא שהתורה חייבתו בתשלומין על ממונא שהזיק, ראוי שיהא דינו כספק ממונא שהולכין לקולא אצל הנתבע.

והיינו דאע"ג שמה שכתב הרשב"א דבנזקין ספיקא לחומרא מיוסד על מה שיש איסור להזיק, ומצד האיסור להזיק עלינו להחמיר כמו בשאר איסורין, אכן סוף סוף זה מתבטא גם לגבי תשלומין ממונא, שגם יתחייב לשלם ממונא מספק, כיון שחיוב תשלומין נגזר ממה שפשע ולא שמר, וזה דוקא בספק כזה שיש לנו במשמעות הכתוב אם לפרש דבקרן מחוברת גם תם משלם נזק שלם, או לפרש דבקרן מחוברת גם מועד משלם חצי נזק, דמאחר דספיקו לחומרא מדין ספק איסורא לחומרא מצד האיסור להזיק, שוב היה מתפרש משמעות הכתוב דההבדל בין תם למועד הוא דוקא בקרן תלושה, אבל בקרן מחוברת לא חילקה תורה בין תם למועד, ומיילא היה

מה שספק נזיקין לחומרא אמור דוקא כשהספק הוא אם יש עליו חיוב שמירה

- חי' רבי אריה ליב בדעת הרשב"א -

ב. בגמ' שלפנינו אמרו דלכתוב רק 'ושלח' ולא וביער, דכיון דמשמע שן ומשמע רגל 'מכדי שקולין הן ויבאו שניהם דהי מנייהו מפקת'. ומקשה בחי' הרשב"א מדוע אמרו 'הי מנייהו מפקת', והיינו דמספק יש לחייב שניהם, הרי מאחר דהמוציא מחבירו עליו הראיה, היה לנו לומר 'הי מנייהו מעיילת' ולפטור את שניהם. והוא מתרץ, דאם נאמר דכיון דהמוציא מחבירו עליו הראיה נוציא את שניהם מן הספק, תקשה מדוע כתבה תורה 'ושלח', הרי לבסוף לא נחייב לא שן ולא רגל, ומדכתבה תורה 'ושלח' ויש במשמעות זו הן שן והן רגל, ואין עדיפות בזה יותר מבזה, יש ללמוד שניהם.

ומקשים העולם דלכאורה יש בזה סתירה גדולה בדברי הרשב"א, שהרי לעיל דף ב': כתב הרשב"א דספק נזיקין דינו כספק איסור, ולכן בספק אם בקרן מחוברת יש הבדל בין תם למועד היינו אומרים דההבדל יהא לחומרא לחייב גם תם נזק שלם, כי ספיקו לחומרא כספיקא דאיסורין, ואילו לגבי קרא ד'ושלח' כתב הרשב"א דהיה מקום לומר דכיון דהמוציא מחבירו עליו הראיה לא נחייב לא שן ולא רגל.

אכן בחי' רבי אריה ליב ח"א סי' נ' מיישב הסתירה בדברי הרשב"א, וכתב דיש הבדל בין גדר הספק שיש אצלנו לגבי תם ומועד בקרן מחוברת, ובין גדר הספק שיש אצלנו בין שן ורגל. דהנה לגבי תם ומועד הספק שיש לנו

השלמות והוספות

וביד רמ"ה בב"ב דף כ"ו. (ד"ה אלא) כתב דאסור לגרום נזק לחבירו כדכתיב 'לפני עור לא תתן מכשול', או משום 'ואהבת לרעך כמוך'.

בעצמו. והוא מסתייע לזה ממה שכתב בשו"ת חתם סופר חח"מ סי' ע"ט דיורד לאומנותו של חבירו עובר על איסור תורה, וזה נכלל בקרא (דברים א') ד'ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו'.